

Світ і Україна

World and Ukraine

Віктор АНДРУЩЕНКО,
доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент НАН
і академік НАПН України,
ректор НПУ імені М.П. Драгоманова,
президент Асоціації ректорів
педагогічних університетів Європи

ПЕДАГОГІЧНА КОНСТИТУЦІЯ ЄВРОПИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОТРЕБА, МОЖЛИВІСТЬ І РЕАЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ОСВІТИ

Створення Асоціації (консорціуму) ректорів педагогічних університетів Європи, прийняття Звернення до парламентаріїв європейських країн щодо підтримки вчителя та педагогічної освіти (Київ, вересень 2011 р.) вимагає реалізації конкретних заходів, мобілізації ресурсів, опрацювання та впровадження ефективних технологій підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття.

Головним питанням при цьому є філософія і зміст тієї духовно-моральної платформи, на основі якої можна було б розгорнути означений процес. Принципові установки щодо цього вироблені європейською спільнотою впродовж її історичного розвитку. Античність і Середньовіччя, Відродження і Просвітництво, Нові часи і період високої класики, епоха науково-технічного прогресу і глобалізації сформували загальну ціннісну платформу європейського світу — толерантність і миролюбність, екологічна безпека і права людини, солідарність і т.д., які цілком оче-

видно можуть слугувати аксіологією підготовки нового вчителя, здатного до реалізації завдань навчання та виховання особистості у відповідності з новітніми викликами епохи.

Означені цінності мають універсальний характер. Вони однаково необхідні різним народам і культурам, оскільки відбивають загальнолюдський контекст міжлюдських комунікацій й не тільки не принижують чи нівелюють національні цінності, але й навпаки — збагачують їх аксіологічним досвідом інших народів і культур. Загальнолюдський статус цих цінностей дозволяє розглядати їх як головні універсалії організації педагогічного процесу в усіх країнах європейського простору, а їх сукупність, об'єднану в систему, трактувати як Основний закон освітньої політики європейського простору — «Педагогічної конституції Європи».

Поняття «конституція» (від лат. *constitution* — устрій, установлення, положення) за своїм змістом охоплює основні положення, що унормовують порядок, організацію і здійснення того чи іншого процесу як цілісного формоутворення. У безпосередньому смислі це слово застосовують здебільшого для характеристики володарювання, організації державної влади; у побутовому — як основу тієї чи іншої організації, порядку її функціонування та розвитку.

Поміркуймо. Вже понад десяток років вчені активно обговорюють створення «Екологічної конституції Землі». Медичні працівники та антропологи часто вживають термін «конституція» для характеристики структури організму, його тілобудови. У геології поняття «конституції» активно вживається для характеристики земної поверхні, різноманітних пластів або ж структури ґрунтів. В економічній теорії його часто застосовують з метою встановлення оптимального співвідношення між такими величинами, як багатоманітність форм власності, непорушності права приватної власності, свободи підприємницької діяльності, вільної конкуренції, недопущення приватної монополії тощо. У якості «основних норм організації влади» це поняття вперше вводиться в обіг і набуває логіко-гносеологічного сенсу за часів Давнього Риму. Розширюючи змістовні характеристики терміна «конституція» я спробую довести його евристичність щодо педагогічного процесу.

Конституція кожного народу утримує низку положень, які стосуються освіти, навчання та виховання нових поколінь. Як правило, кожна з них гарантує право на освіту. Чинною Кон-

ституцією України, наприклад ст. 53, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

В принципі, подібні гарантії є конституційно забезпеченими у будь-якій цивілізованій країні європейського простору. Вони і тільки вони визначають конституційність процесу національної освіти. Ніхто, жодна з країн, міжнародних організацій чи політичних сил сусідніх країн не мають права втручатись у цей процес, нав'язувати іншій країні власні норми чи правила стосовно організації та змісту освіти, її технологій, методики, виховного процесу. Навіть під виглядом «гуманітарної допомоги» чи під прикриттям дотримання «загальноприйнятих правил». Освіта, культура, як і весь духовний світ, є національним надбанням і полем сформованої правової, моральної та ін. регуляції. Разом з тим, кожна країна (відповідно до міжнародного права щодо захисту інтелектуальної власності) може вивчати і переймати педагогічний досвід далеких чи близьких сусідів, впроваджувати його у власну освітянську практику. Слід мати на увазі й те, що в галузі освіти, як, власне, в інших сферах суспільного виробництва, між державами існують певні домовленості. Це викликано все більш інтенсивним спілкуванням народів і культур, ущільненням єдиного життєвого простору, міграційними процесами та рядом інших обставин. Їх дотримання має добровільний характер.

Свого часу відомий філософ, політолог і культуролог Самуель Хантінгтон обґрунтував концепцію «зіткнення цивілізацій». Можливо, в період існування тоталітарних і демократичних цивілізацій подібне зіткнення могло б бути. Однак світ не стоїть на місці. Тоталітарні системи (фашизм, сталінізм) відійшли в минуле, впали під натиском демократії. І хоча деякі сегменти тоталітаризму подекуди й нагадують про себе, загалом суспільство все більш рельєфно й упевнено переходить до демократії. В цій

ситуації С. Хантінгтон змінює свій прогноз на майбутнє: проблема зіткнення, відповідно з його трактуванням, стосується цінностей; перспективою ж світової цивілізації є діалог і співпраця. Погоджуючись із висновком вченого, зауважу, що підготовка суб'єкта цього процесу більшою мірою належить до сфери компетенції вчителя, формування якого на основі вираженої і спільно прийнятої платформи цінностей належить до першочергових завдань розвитку країн європейського простору. Означена платформа постає у якості основного закону європейської педагогіки (освіти) ХХІ століття, а узгоджені норми, які її врегульовують, цілком справедливо можуть бути визначеними як Педагогічна конституція Європи.

Поняття «Педагогічної конституції Європи» має умовний характер, точніше, характер міжнародних домовленостей у галузі освіти країн європейського простору. Підтримуючи спільно вироблені норми організації освіти, беручи на себе зобов'язання щодо їх виконання, в лоно цього процесу кожна країна йде добровільно, без будь-якого примусу (чи тиску) з боку інших держав, народів чи культур. При цьому кожна з них залишає за собою право на збереження власних національних педагогічних надбань. Узгоджуючи «загальні правила гри», кожен з суб'єктів європейського педагогічного простору матиме право на здійснення власне визначеної моделі освіти, добровільного виходу з них у разі зміни обставин як усередині країни, так і в міжнародному вимірі.

«Першою ластівкою» таких домовленостей стала «Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, що сприяє доступу до університетів» (м. Париж (Франція), грудень 1953 р.). Уряди країн — членів Ради Європи, що підписали цю Конвенцію, домовились щодо принципів досягнення мети сприяння вільного доступу європейської молоді до інтелектуальних ресурсів членів Ради, компетентно заявили про відкритість цієї домовленості для інших країн європейського простору, про відповідальність країн щодо забезпечення еквівалентності документів про освіту на основі її належної якості.

Означена Конвенція мала принциповий політичний і загальнокультурний характер. Вона постала як інтелектуальна відповідь народів Західної Європи на позитивні зміни, що відбулися у перше післявоєнне десятиріччя, докорінно змінили свідомість європейських народів, обумовили їхнє загальне «перезавантаження», перехід від ідеології конфронтації до ідеології розумін-

ня і співпраці. Щоправда, останнє практично не торкалось духовного простору країн так званої соціалістичної співдружності. І це зрозуміло. В цих країнах домінував дух сталінізму і світової революції, яка мала б облаштувати світ на комуністичних засадах. З другого боку, в Європі формувалась і набирала силу «антикомуністична протидія», лідером якого став британський державний діяч, колишній прем'єр, пізніше — лауреат Нобелівської премії у галузі літератури («Друга світова війна у шести томах (1948–1953 р.) Вінстон Черчилль. На горизонті все більш рельєфно вимальовувалась так звана холодна війна. На протидію масовій втечі східних німців у Західну Німеччину закладались підмурки Берлінської стіни (1961 р.). Світ усе ще не оговтався від ядерного бомбування Японії. Розгорталась шалена гонка озброєнь. У повітрі носилися загрозливі ідеї протистояння двох світів, символом якого стало сприйняття СРСР як «імперії зла», проголошеного колишнім голлівудівським актором, а з часом — 40-м президентом США Роналдом Рейганом.

І все ж добро перемагає зло, єднання йде на зміну протистоянню, конфронтація поступається місцем ідеям взаєморозуміння і співпраці. Характерно, що ці гуманістичні ідеї визріли насамперед у лоні освіти, науки та культури. При цьому саме освіта виявилась тим першим і найбільш ефективним імпульсом, який розпочав процес інтелектуального (ідеологічного) перезавантаження Європи. Саме через порозуміння і єднання в галузі освіти і науки європейські народи розпочали свій об'єднавчий процес. Саме в цей час в системі освіти формувались і набирали силу цінності, що формували основу домовленостей, які в наші дні отримали узагальнення в «Педагогічній конституції Європи».

Знаковими стали такі домовленості країн в галузі освіти, як: «Велика хартія університетів» (м. Болонья, вересень, 1988 р.), «Конвенція про визнання кваліфікацій, що відносяться до вищої освіти в Європейському регіоні» (м. Лісабон (Португалія), квітень 1997 р.), «Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи ООН з питань освіти, науки і культури» (м. Париж (Франція), жовтень 1998 р.), Болонська декларація міністрів освіти Європи (м. Болонья (Італія), червень 1999 р.).

Особливу сторінку в процес єднання освітніх систем народів європейського простору на основі узгодженої платформи провідних цінностей вписали Київські форуми міністрів освіти країн Європи та Перший форум ректорів педагогічних університетів Європи (Київ, вересень–жовтень 2011 р.). Узагальнивши на-

працювання ректорського педагогічного форуму, український міністр освіти і науки, молоді та спорту України Дмитро Табачник зазначив, що опрацювання й упровадження в педагогічний процес узгоджених норм та правил формування нового учителя є саме тим основним завданням, на якому мають бути зосереджені зусилля науковців і педагогів усіх країн європейського простору. Європейська спільнота вже підготувала ґрунт для формування такої платформи. Настала пора засівати поле, зрошувати вічне, добре та справедливе на основі єдності національних і загальнолюдських цінностей, навчальних традицій та інновацій, свободи творчості педагога, його інтегрованої відповідальності перед майбутнім. Останнє — філософський стрижень «Педагогічної конституції Європи». Завдання полягає у тому, щоб впровадити її у всіх, чи хоча б у більшості країн європейського простору. Адже саме вчитель, сформований на новій, неконфронтаційній ціннісній основі, зможе зростити в покоління, які входять у життя, потребу і вміння жити разом у дружбі, взаємній повазі, а головне — у співпраці в єдиному просторі, який має горде історичне ім'я — Європа.

Ініціатива України щодо актуалізації цього процесу на теренах Європи є цілком закономірною й зрозумілою. Україна — педагогічна, ширше — велика гуманітарна держава. І хоча сьогодні в ній є певні негаразди і суперечності, які не завжди і не цілком адекватно оцінюються поважними представниками деяких європейських країн, історію відкинути неможливо. А вона — історія — засвідчує, що Україна ніколи й нікого не завойовувала, не мала колоній, не претендувала і не претендує нині на чужі території чи культурні надбання. Її народ — миролюбний, працьовитий, інтелектуальний і творчий. Отримавши незалежність, Україна потужно заявила про свій гуманітарний менталітет, першим кроком якої стала відмова від ядерної зброї й закриття Чорнобильської електростанції. Другим яскравим актом гуманітарної природи народу і культури стало проведення Євро-2012. Такої гостинності, яку виявила Україна до представників (уболівальників і простих туристів) інших країн, не знала ще жодна з країн європейського простору. Педагогічні ініціативи України щодо підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття та створення «Педагогічної конституції Європи» є третім потужним кроком гуманітарного спрямування держави. І це, знову ж таки, закономірно, бо саме Україна подарувала світові Учителів — наставників і пророків, теоретиків і практиків, які

справедливо входять у когорту найбільш потужних педагогів світу. М. Пирогов і К. Ушинський, А. Макаренко і В. Сухомлинський! Їх внесок у розвиток світової педагогічної справи важко пе-

24–27 жовтня 2012 р. відбулося виїздне засідання Правління Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи в Празі (Чехія), в якому взяли участь ректори 16 університетів з 10 країн Європи

October 24–27, 2012. Visiting session of the Board of Directors of the Association of Rectors of the Pedagogical Universities was held in Prague (Czech Republic), where rectors from 16 universities of 10 European countries took place

реоцінити. Їхні педагогічні надбання вивчають нині в Японії, Канаді, Італії, Німеччині і багатьох інших країнах світу. То ж кому, як не нам, ініціювати процеси, які виховують і об'єднують, спонукають до діалогу й відкритості, допомоги спільнотам і співпраці? Переконаний, наша ініціатива буде підтримана народами і культурами Європи, їх провідниками і керманичами.

Victor ANDRUSHCHENKO,

*Ph.D, Professor,
Member Correspondent of NAS, Academician of the NAPS of Ukraine,
Rector of the Dragomanov NPU,
President of the Association of Rectors
of Pedagogical Universities in Europe*

PEDAGOGICAL CONSTITUTION OF EUROPE AS A SOCIAL NEED, OPPORTUNITY AND REALITY OF EUROPEAN PEDAGOGICAL ENVIRONMENT

The set up of the Association (consortium) of Rectors of Pedagogical Universities in Europe, passing of the Address to European parliamentarians regarding the support for teachers and pedagogical education (Kyiv, September, 2011) call for the implementation of specific measures, mobilization of resources, elaboration and realization of efficient technologies in training teachers for the united Europe of the XXI century.

The key issue of the matter is the philosophy and the content of a spiritual and moral platform which could have served as a foundation for the process. European community has developed relevant basic principles over the period of its historic development. The Ancient Times, Middle Ages, Renaissance and Enlightenment, New Times and the period of high classics, the epoch of science and technological progress and globalization have formed a universal value-based platform of European world and includes tolerance and peace loving, ecological safety and human rights, solidarity, etc. which obviously may serve as the axiology in training a new teacher capable to implement individual's training and upbringing objectives according to the newest challenges.

The above-mentioned values have a universal character. Different peoples and cultures need them in an equal measure as they reflect the overall human context of interpersonal communications, and not only they do not undervalue or downgrade their national values but — on the contrary — enrich them with axiological experiences of other peoples and cultures. The universal human status of

these values allows to consider them as the key universal standards for the organization of the pedagogical process in all countries of Europe, and being aggregated into a system, they may be treated as the Basis Law of Europe's educational policy — The Europe Pedagogic Constitution.

The notion of «constitution» (from Latin: constitution — structure, statute, provision) in its essence embraces all basic provisions that organize the procedure, organization and implementation of any process as an integral formation. This word in its direct meaning is predominantly used to characterize possession, and the organization of power; in its everyday usage it means a foundation of any organization, and procedures for its functioning and development.

The suggested name of the book may seem to someone as offence to the eye. I agree it sounds a bit weird. But let us think it over. Scientists have actively been debating the creation of the «Ecological Constitution of the Earth» for over a dozen of years. Physicians and anthropologists often use the term «constitution» to describe the body structure and its constitution. In geology the term «constitution» is often used to characterize the Earth's surface, a variety of its layers or soil structure. In economic theory it is often used to establish an optimal correlation between such values as the multiplicity of ownership forms, inviolability of private ownership rights, freedom of entrepreneurship, free competition, ban on private monopoly, etc. As the «basic norms of public authority organization» this concept was first introduced and acquired its logical and gnoceologic sense in Ancient Rome. By means of broadening the content dimension of the term «constitution» I will try to prove its heuristics regarding a pedagogical process.

Constitution of each nation includes a number of provisions concerning education, training and upbringing of new generations. As a rule, each of them guarantees the right to education. For example, according to the currently effective Constitution of Ukraine, Article 53, the state provides for the accessible and free pre-school, full comprehensive secondary, professional and technical, and higher education in the state and communal educational establishments; the development of pre-school, full comprehensive secondary, off-school, professional and technical, higher and after graduation education, and a variety of training forms; the provision of stipends and privileges to students. Citizens have the right to study at no charge in the state and communal higher educational establishments

on a competitive basis. To citizens from among national minorities the law guarantees the right of education in their native language, or they may study their native language at the state and communal educational establishments or at the national cultural societies.

In principle, such provisions are constitutionally guaranteed in the constitution of any civilized European country. They identify solely the constitutionality of the national education process. Nobody, nor international organization or a political force of any neighboring country may interfere with this process, impose on the other country its own norms or rules regarding organization and content of education, its technologies, and educational methods. Not even under the pretext of «humanitarian assistance» or under the cover of compliance with «generally accepted rules». Education, culture, as the entire spiritual world, is a national treasure and a field of the already formed legal, moral and other regulations. At the same time each country (in accordance with the international rights regarding the content of intellectual property protection) may study and accept pedagogical practices of close or distant neighbors and implement it into its own educational practice. It should be borne in mind that like in other spheres of social production, in the field of education there exist certain agreements between counties. This process is underpinned by ever more intensive communication between peoples and cultures, higher density of the single habitat, migration processes and other factors. Whether to comply or not with them is discretionary.

In his time a well-known philosopher, political and culture scholar Samuel Huntington substantiated the concept of a «civilization clash». Probably totalitarian and democratic civilizations could have witnessed such clashes. But the world does not remain unchanged. Totalitarian systems (fascism, Stalinism) are in the past, they collapsed under the pressure of democracy. And although some segments of totalitarianism can be still traced, the society is more and more vividly and confidently moves towards democracy. In this case S. Huntington changes his predictions for the future: the problem of clashes, according to his understanding refers to values; the prospects of global civilization lie with dialogue and cooperation. I agree with the scholar's conclusion but will complement it by stressing that the subject of this process to a considerable length shall be trained by teacher, a teacher shaped on the basis of a balanced and commonly acceptable platform of values, which is among the primary objectives in the development of European countries.

The defined platform appears as a basic law of European education in the XXI century, and the coordinated norms regulating it may justifiably be construed as the Pedagogic Constitution of Europe.

The concept of «Europe Pedagogical Constitution» has a relative nature, more precisely, a character of international agreements in the sphere of education in Europe. Supporting jointly designed norms of organizing education, accepting obligations to implement them, each country voluntarily moves into this process without any force or pressure from countries, peoples or cultures. However, each country reserves the right to safeguard its own national pedagogic achievements. Coordinating the «general rules of play», each subject of the European pedagogical space resorts its right to implement an individually designed education model, and drop out at its discretion once domestic or international circumstances changed.

The «first swallow» of such agreements was the «European Convention on the Equivalence of Diplomas Leading to Admission to Universities» (Paris, France, December 1953). Governments of the Council of Europe member-states who signed the Convention agreed upon the principles for achieving the goal of supporting free access for European youth to intellectual resources of the Council's member-states, competently declared that the convention shall be open to other European countries, and that the countries were responsible for assuring the equivalence of education documents based on their appropriate quality.

This Convention was of a principal political and general cultural nature. It appeared to be an intellectual response of West European nations to positive changes that took place in the first postwar decade, has critically changed the mindset of European peoples, and pushed their overall «recharging» and the transition from the ideology of confrontation to the ideology of understanding and cooperation. But the latter practically left the spiritual environment of the so-called socialist commonwealth countries intact. This is understandable. The spirit of Stalinism and global revolution ruled in these countries and the world should have been built on the communist basis. On the other hand, it was in Europe where the so-called «anti-communist action» was shaping and gaining strength, led by Winston Churchill, British statesman and a Nobel Prize laureate in literature («The Second World War» in six volumes) 1948–1953. The cold war was taking clear forms on the horizon. As a response to the mass escape of eastern Germans to Western Germany the basement for the Berlin Wall (1961) was be-

ing built. The world had not yet come around after nuclear bombing of Japan. A rampant arms race was underway. One could smell threatening ideas of confrontation between the two worlds which positioned USSR as an «empire of evil» proclaimed by the former Hollywood actor and later the 40th US President Ronald Reagan.

But the good in the end wins over the evil, unification replaces opposition, confrontation gives way to the ideas of understanding and cooperation. It is symbolic that these humanistic ideas matured in the first place in education, sciences and culture. It was education that turned to be the first and most effective impulse which started the process of intellectual (ideological) recharging of Europe. It is through understanding and unification in the field of education and science that European nations rolled out their unification process. At that time the values summarized in the «Pedagogic Constitution of Europe» on which the agreements drew on were shaping and gaining strength.

The following agreements on education: «The Great Charter of Universities» (Boulogne, September, 1988), «Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region Council of Europe, the UN Convention on International Document 11/04/1997» (Lisbon (Portugal), April 1997), «World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action». (Paris (France), October 1998), Boulogne Declaration of Europe Ministers of Education (Boulogne (Italy), June, 1999) constitute a landmark of this process.

The Kyiv Forum of European Ministers of Education and the First Forum of Rectors of Pedagogical Universities (September-October 2011) became another landmark in the process of unification of European education systems underpinned by an agreed platform of key values. Summarizing the achievements of the rector pedagogical forum, the Ukrainian Minister of Education, Science, Youth and Sport emphasized the key task on which the efforts of scholars and teachers of all European countries should be focused as that to elaborate and implement into the pedagogical process coordinated norms and rules guiding the formation of a new teacher. European Community has already prepared a foundation for such a platform. It's time to «sow the field» and grow the eternal, the good and the just on the basis of unity of national and general human values, educational traditions and innovations, teacher's creative freedom and his/her integrated responsibility before

the future. The latter is the philosophic core of the Pedagogic Constitution of Europe. The task is to implement it in all or at least in the majority of European countries. It is a teacher, educated on new non-confrontational values can nurture in generations entering life a need and skills of living in friendship, and mutual respect, and – what is more important – in cooperation within the single space with the proud historic name of Europe.

Ukraine's initiative regarding implementing this process in Europe is entirely logical and clear. Ukraine is a pedagogic – in a broader sense – a great humanitarian country. And although the country is currently living through certain difficulties and contradictions, which are not always adequately assessed by the respected representatives of other countries, the history cannot be neglected. And this history teaches that Ukraine has never conquered anyone, did not have colonies, never claimed and does not claim other territories or cultural achievements. It's a nation of peace-loving, hard working, intellectually developed and creative people. Having gained independence, Ukraine has strongly declared its humanitarian mentality, and its first step was nuclear disarmament and the closure of the Chernobyl Nuclear Plant. Another brilliant testimony of a humanitarian nature of the people and the culture was EURO 2012. No European country ever knew the level of hospitality to the visitors from other countries (fans and tourists) that has been demonstrated by Ukraine. Ukraine's pedagogical initiatives regarding training of a new teacher for the united Europe of the XXI century and the creation of the Pedagogic Constitution of Europe is a third mighty step of the country's humanitarian dimension. And this is entirely logical because Ukraine gave the world great Teachers – tutors and prophets, theorists and practitioners who justifiably joined the ranks of the most prominent world pedagogues. M. Pyrohov and K. Ushynsky, A. Makarenko and V. Sukhomlynsky! It is hardly possible to overestimate their contribution. Their pedagogic experience is being studied in Japan, Canada, Italy, Germany and other countries of the world. Who but us can initiate those processes that educate and unite, push the dialogue and transparency, support nations and cooperation? I am convinced that our initiative will be supported by peoples and cultures of Europe and their guides and leaders.